

KOVÁCS TÍMEA

Az igekötők vizsgálata angol–magyar beszédprodukciónban Myers-Scotton mátrix-modelljének keretében

*„és szerintem ebben a múlt négy évben
megint kezdettem próbálni magyarul beszélni”*

1. Bevezetés

Az elmúlt időszak kétnyelvűség-kutatásainak egy részét az motiválja, hogy kidolgozzon egy a két- vagy többnyelvű beszédprodukciónra univerzálisan jellemző struktúrát (Grosjean, Myers-Scotton). A kétnyelvűség-kutatás egyik legmodernebb és legvitatottabb beszédprodukcións modellje Myers-Scotton mátrixa, valamint annak továbbfejlesztett elméletei: az absztrakt és 4-M modellek. Myers-Scotton Grosjean-nak (1988) a két- vagy többnyelvű beszédprodukciónra jellemző bázisnyelv és vendégnyelv felosztását követve dolgozta ki a mátrix-nyelv és a beékelte nyelv fogalmát. Az absztrakt modell alapját az egynyelvű beszédprodukciónt leíró Garret (1990) és Levelt (1989) elmélete alkotja; a morfémáknak a beszédprodukciónban megjelenő négykomponensű felosztása, a 4-M modell pedig Garret (1975, 1988, 1990) zárt és nyitott osztályba sorolható morféma-felosztását követi.

A mátrix-modell a kétnyelvű beszédprodukción univerzális struktúráját alkotó keret. Az absztrakt és 4-M modellek szerint a kétnyelvű beszédkeretben, a mátrixban előforduló morfémák felszíni produkciójában a többségi nyelvhasználatól eltérő nyelvi elemek előfordulásának gyakoriságát az határozza meg, hogy azokat a beszédprodukción melyik szintjén választja ki a beszélő.

2. A tanulmány célja

A jelen tanulmánynak kettős célja van. Egyrészt szemléltetni próbálja, hogy a kétnyelvű beszédben részt vevő lexikai elemek absztrakt jellemzői hogyan befolyásolják a felszíni elemeknek a produkcióját. Másrészt azt elemzi, hogy a kétnyelvűek beszédprodukciónjában megjelenő, nyelvi kontaktusból eredő negatív transzferek, a magyarországi magyar igekötő-használatól eltérő esetek gyakorisága és jellege változik-e magyar anyanyelvi környezetben eltöltött kilenc hónap, egy magyarországi nyelvtanfolyam hatására.

Bolonyai Ágnes szerint (Bolonyai 2000: 82) a nyelvi kontaktus morfoszintaktikai hatását két elem: az esetragok és igekötők használata szemlélteti legszembetűnőbben. A jelen dolgozat korlátozott terjedelme miatt azonban csak az igekötők használatában kimutatható negatív transzferek kvantitatív változásaira térek ki.

Ez a tanulmány egy nagyobb volumenű kutatás része. A kutatás „idogenikus”^{*} kvalitatív elemzés, célja az angol többségi környezetben élő kétnyelvű beszélőkre jellem-

^{*} Az idogenikus kutatás Babbie terminusa, olyasmi, mint a szinkron, vagyis egy adott idő alatt bekövetkezett változásokat elemez.

ző negatív transzferek változásainak vizsgálata. A kutatás egyediségét az adja, hogy angol–magyar kétnyelvű beszélők nyelvhasználatának statikus leírásán kívül azt vizsgálja: van-e kimutatható fejlődés egy kétnyelvű közösség tagjainak magyar nyelvhasználatában, vagyis számszerűen kimutatható-e adatközlőim nyelvhasználatában a magyarországi magyartól eltérő nyelvi struktúrák számának csökkenése fonológiai, morfológiai, lexikai és szintaktikai szinteken. A dolgozat a teljes kutatás részeként, az igekötők használatában, a morfoszintaktikai szinten vizsgálja a nyelvi fejlődést.

A kutatás nem reprezentatív felmérés, eredményei illusztrációul szolgálnak Myers-Scotton kétnyelvűség modelljéhez.

3. Az adatközlők szociolingvisztikai jellemzői

Adatközlőim (10 diák) a Balassi Bálint Intézet magyar nyelvtanfolyamán részt vevő ösztöndíjasok, a 2004/2005. és 2005/2006. tanév évfolyamának nyugati szórványmagyarországból, cserkészközösségekből érkezett angol–magyar kétnyelvű beszélői. A kilenc hónapos tanfolyam alatt heti 14 magyar nyelv és 1 helyesírás órán vettek részt, valamint egyéb hungarológiai előadáson is.

A kutatás 10 alanya közül egy diák született magyar nyelvterületen (Királyhelmec, Szlovákia), hárman Kanadában, öten az Egyesült Államokban, egyikük Ausztráliában. Hárman közülük Kanadában, hatan az Egyesült Államokban élnek; s egy adatközlő él Ausztráliában. Őt adatközlő másodgenerációs, szülei felnőttkorban, ép anyanyelvi beszélőként költöztek angol nyelvterületre. Őt adatközlő már harmadgenerációs, egyikük édesapja magyar származása ellenére már nem beszél magyarul, egy adatközlőm édesapja pedig nem is magyar származású.

Adatközlőim tehát második és harmadik generációs kétnyelvű beszélők, akik szociolingvisztikai jellemzőik alapján homogén csoportot alkotnak. Magyar környezetben nőttek fel, magyar templomba járnak, hetente egyszer magyar iskolába, cserkészletbe, regös tanfolyamra. Jelenleg is aktív cserkészek. Két adatközlőm kivétel ez alól, ők semmilyen magyar közösséghez nem tartoznak, esetükben a magyar nyelv használata főleg a családra korlátozódik.

Minden adatközlőm a családban a magyar nyelvet használta először. Az angol nyelvi környezet ellenére többen csak később sajátították el az angol nyelvet, óvodás korukban többen még magyar akcentussal beszéltek angolul. Az egyik adatközlő, aki hét éves korában költözött Kanadába, csak az iskolában tanult meg angolul. Rendszeres, intézményes magyar nyelvoktatásban egyiküknek sem volt része. Noha a cserkészletben és a magyar iskolában a többség tanult magyarul, a heti egyszeri alkalom nem tekinthető rendszeres nyelvoktatásnak. Alapvetően szóban, hallás után sajátították el a magyar nyelvet szüleiktől, nagyszüleiktől.

Az általam vizsgált közösségben a magyar nyelv funkcionális és strukturális gyengülése egyaránt tetten érhető. Noha mindegyik beszélő a magyar nyelvet tanulta meg először, az intézményes szocializációt (egy adatközlő kivételével, aki egy évig járt magyar iskolába) már angol nyelvterületen kezdték és azóta is az angol a domináns nyelvük. A magyar a család, a cserkészlet, a magyar templom és a szűk magyar mikro-közösség nyelve.

Adatközlőim tehát csökkent célnyelvi kompetenciával rendelkező beszélők. Beszédprodukciónkban konvergencia lép fel, vagyis a szókészlet egy nyelvből (a má-

rix-nyelvből, mely jelen esetben a magyar) származik, de az absztrakt nyelvi szintek egy része a beékelte nyelvből. Mivel a felszíni morfémák egy nyelvből, a szókészlet részben ugyanabból, részben egy másiktól származik, az absztrakt nyelvtani rendszer, amely a konvergáló beszéd keretét adja, egy ún. kevert (kompozit) mátrix-nyelv (Bolonyai 1998: 23–24). A magyarországi magyar használatától eltérő, inkongruens vendégnyelvi elemek a bázis vagy célnyelv esetében negatív transzferekként jelennek meg (Misad 2002: 96).

4. A kutatás módszertana

Mind egyik adatközlővel két szociolingvisztikai interjú készíttettem (20 felvétel). Egyet a tanfolyam elején, október–novemberben, majd még egyet a tanfolyam végén, május–júniusban. Az interjúkat magnóra rögzíttettem, majd részletesen lejegyeztem. Mind egyik interjú 45 perces (15 órányi felvétel). Az adatközlők viszonylag alacsony számát a nyelvi adatok változatossága, nagy száma, valamint ezek sok szempontú, komplex elemzése ellensúlyozza.

5. Elméleti háttér

Noha jelen írásomnak nem a kódváltás a fő témája, az általam vizsgált nyelvhasználati sajátosságok, negatív transzferek vizsgálatának elméleti keretét Myers-Scotton mátrix- (1993, 1997), absztrakt és 4-M modelljei (2000) alkotják.

Myers-Scotton mátrix-elve alapján kétnyelvűek beszédprodukciónjában mindig két nyelvi forrás játszik közre: a mátrix-nyelv és a beékelte nyelv. A mátrix-nyelv (Myers-Scotton 1993) az a forrás, amely grammatikai szempontból alapvetően meghatározza egy adott mondat, illetve hosszabb megnyilatkozás szerkezetét. (Fontos hangsúlyozni, hogy nem feltétlenül egy nyelv, hiszen csökkent nyelvi kompetencia esetében a mátrixot több nyelv is alkothatja.) A beékelte nyelv az a nyelv, amelynek bizonyos elemei megjelennek a bázisnyelvben.

Myers-Scotton mátrix- és továbbfejlesztett absztrakt, valamint 4-M modellje (Myers-Scotton – Jake 2000) szerint kétnyelvűek beszédében egyes morfémák felszíni nyelvi produkciója kevésbé pontos, mint másoké, attól függően, hogy a nyelvi produkció mely szintjén választja ki őket a beszélő. A tartalmas morfémák és a korai rendszer-morfémák a beszédprodukción korai, lemma-szintjén választódnak ki. A tartalmas (content) morfémák abban térnek el a korai rendszer-morfémáktól, hogy tematikus szerepet töltenek be a megnyilatkozásokban. A rendszer-morfémák nem töltenek be tematikus szerepet, csak nyelvtani viszonyokat jelölnek. A beszédprodukción késői szakaszában kiválasztódó rendszer-morfémák (system morphemes) az ún. késői rendszer-morfémák (late system morphemes). Ezen a kategórián belül vannak hídelemek és kívülállók. A hídelemek tartalmas morfémákat kötnek össze nagyobb megnyilatkozási egységekké, a kívülállók fonológiai reprezentációját pedig olyan nyelvtani információ határozza meg, amely a szótó hatáskörén kívül esik (például az egyes szám harmadik személynek az *s* ragja az angolban, ami az alany és ige egyeztetésének függvénye).

6. Hipotézis

Bolonyai szerint az igeekötők bi-level, vagyis kétszintű rendszer-morfémáknak tekinthetők. Rendszer-morfémák (Bolonyai 2000: 84), mivel funkcionális és nem tematikus

szerepet töltenek be a mondatokban vagy megnyilatkozásokban. Ezen a kategórián belül kétszintű (bi-level) morfémák (Bolonyai 2000: 90), mivel a nyelvi produkció korai és késői szintjén egyaránt kiválaszthatja őket a beszélő.

Korai szintű morfémák abban az esetben, ha a lemma szintjén választódnak ki, a lexikai ige által, amelyhez kapcsolódnak. Azok az igekötők tartoznak ebbe a csoportba, amelyek (1) pontosítják a jelentést, (2) befejezettséget jelölnek, vagy (3) jelentésmódosító hatásuk van. Késői szintű morfémáknak azok tekinthetők, melyek fókuszpozícióban az ige hatáskörén kívülre kerülnek, a mondat részévé válnak, mint például (1) megszakításos vagy (2) fordított szórend esetén.

Bolonyai szerint a korai rendszermorfémák produkciója kevésbé tér el a magyarországi magyar használatától, mint a késői rendszermorfémáké (Bolonyai 2000: 95).

7. Az igekötők

Mielőtt részletesen tárgyalom adatközlőim sajátos igekötő-használatát, röviden kitérek a magyar igekötők szerepére. A magyar nyelvben az igekötőknek igemódosító szerepük van (Kiefer – Ladányi 2000: 461). Egyrészt jelentésmódosító szerepet töltenek be: jelölhetnek helyet és irányt (*kimegy*), módosíthatják (*elszól*), fokozhatják (*eltúl*) az ige eredeti jelentését (A. Jászó 2004: 246–247). A magyar igekötők jelentésmódosító és jelentésspecializáló funkcióját leginkább az angol prepozíciós szerkezetek prepozicionális elemeihez, a phrasal verb-ök esetében pedig a posztpozicionális partikulákhoz lehet hasonlítani (Bartha – Sydorenko 2000: 35).

A magyar igekötők másik fontos szerepe az igei akcióminőség, például az akció folyamatosság-befejezettség aspektusának érzékeltetése: *levizsgázott, elment* stb. Az igei aspektust az angol nyelv komplex igei alakokkal (Greenbaum – Quirk 1990: 51), a *have* funkciójával (Kovács – Lázár – Merrick 1994: 182) fejezi ki: *has taken an exam, has gone* stb. A magyar igekötők által jelölt egyéb akcióminőséget, mint például kezdet, mozzanatosság, eredményesség, tartósság, gyakoriság, ismétlődés stb. az angol főnévi igeenes szerkezetek és időhatározók segítségével jeleníti meg.

8. A kutatás eredményei

Adatközlőim igekötő-használatában az alábbi tendenciákat figyeltem meg:

- (1) a befejezettséget kifejező és a cselekvés kezdetét jelölő igekötők hiánya;
- (2) az igekötők felcserélése;
- (3) az angol *phrasal verb*-ök tükörfordítása;
- (4.1) főnévi igeenes szerkezetekben nem válik el az igekötő az ige-től;
- (4.2) fókuszált ige esetén nem válik el az igekötő az ige-től;
- (5) redundáns igekötők.

Az igekötők használatában kimutatható változás érdekében az adatközlők nyelvi adatait számszerűsítettem. Mindkét (első és második) interjú esetén ugyanolyan hosszúságú felvételben összegyűjtöttem az összes igekötős megnyilatkozást. Mivel nem volt más mennyiségi változóm, a teljes igekötős megnyilatkozások számát vettem egésznek, majd az általam vizsgált sajátos igekötős megnyilatkozások számát tekintettem az egész részének. Előfordulásuk arányát úgy számoltam ki, hogy az egésznek tekintett összes igekötős megnyilatkozásban kiszámoltam százalékos arányukat. Az így

kapott két százalék alapján hasonlítottam össze a két interjúban előforduló magyarországi magyar (MM) használatától eltérő sajátos igekötős szerkezetek előfordulási arányát.

A „phrasal verb”-ös szerkezetek tükörfordítása, noha a többi sajátos igekötő-használattal együtt emlitem, nem tartozik a rendszerformák közé. A tükörfordítások inkább tartalmi kölcsönzéseknek, lexikai szintű vendégelemnek tekinthetők, melyek nem érintik a bázisnyelv absztrakt nyelvi, morfoszintaktikai szintjét, ezért jelen tanulmányban ezek tárgyalására nem térek ki.

8.1. Az igekötő hiánya

Az angol nyelvben a cselekvés befejezettségét komplex igei alak jelöli, a cselekvés kezdetét pedig igeveves szerkezetek (*start to*, *begin to*). Adatközlőim megnyilatkozásaiban a magyarországi magyar használatától eltérő igekötős szerkezetek többségét a befejezettségre utaló és a cselekvés kezdetét jelölő igekötő hiánya teszi ki.

*A befejezettséget kifejező igekötő hiányzik az alábbi példamondatokban*¹:

„és szerintem ebben a múlt négy évben megint kezdettem próbálni magyarul beszélni” A1 (48)² (MM ’elmúlt’, MM ’elkezdtem próbálni’)³

„Nem lehet mondani, hogy mi lesz holnap” M1 (22) (MM ’megmondani’)

Cselekvés kezdetét jelölő igekötő hiánya:

„igazán mikor én kezdtem beszélni akkor” K1 (136) (MM ’elkezdtem beszélni’)

„huszonkettő leszek, amikor kezdem az egyetemem” I2 (150) (MM ’elkezdem’)

1. A hibák százalékos megoszlásának változása a két interjú között (korai rendszerformája):

1. interjú: $X = (17 / 239) \times 100 = 7,1\%$

2. interjú: $X = (14 / 264) \times 100 = 5,3\%$

Javulás: 1,8%

8.2. Az igekötők felcserélése

Adatközlőim igekötő-használatában megjelenő másik jellegzetes tendencia az igekötők felcserélése:

„Szóval. Szóval nem volt annyira sok órám, hogy be lehetett látni” Á2 (162) (érthetetlen)

„azt a jegyzetet átfordítottam magyar jegyzetekbe” K2 (237) (MM ’lefordítottam’)

¹ A cikk korlátozott terjedelme miatt csak néhány példával illusztrálok az egyes nyelvhasználati sajátosságokat.

² Az első interjú során szerzett adatokat 1-sel, a másodikat 2-sel jelöltem. Az adatok visszakereshetőségének érdekében a magno számlálójának az állását is rögzítettem.

³ Az idézett megnyilatkozások nem csak az igekötő használata szempontjából tekintetők agrammatikusnak. A cikk korlátozott terjedelme miatt azonban csak az igekötők használata szempontjából elemzem őket.

2. A hibák százalékos megoszlásának változása a két interjú között (korai rendszermorféma):

1. interjú: $X = (5 / 239) \times 100 = 2,1\%$

2. interjú: $X = (6 / 264) \times 100 = 2,2\%$

Romlás: 0,1%

8.3. Az igekötő nem megfelelő helye

Az igekötő helyét mondattani szabályok, a szórend határozza meg. Semleges mondatban az igekötő mindig az ige előtt áll, nyomatékos mondat esetén azonban hátra kerül. Az igekötő szórendje tehát lehet egyenes (az igekötő elől áll), fordított (az igekötő hátul áll) és megszakításos egyes igeformák esetében, ha az igekötő és az ige közé más szó ékelődik (A. Jászó 2004: 246–47). Adatközlőim beszédében az igekötő mondatbeli elhelyezésében az alábbi szabályszerűségeket véltem felfedezni:

Főnévi igenes szerkezetekben az igekötő nem válik el az igtől:

Bizonyos igeformák esetén, mint a *fog, akar, próbál, szeret, szokott, kell, szabad* az igekötő és ige az ún. megszakításos szórendet követi a magyarországi magyar nyelvhasználatban (Farkas – Sadock 1990: 324). Mivel a fentiekben említett igeformákat az angolban főnévi igenév követi (*going to, want to, try to, like to, used to, have to, allowed to*), a kontaktushatás következményeként a megszakításos szórend helyett egyenes szórendet alkalmaznak az adatközlők:

„mert idejött és látta, hogy nagyon fontos nekem, a családom, ő is akarja megtanulni. (240) Á2 (MM 'meg akarja tanulni')

„Vagy nagyon nagyon szimplán mondjuk, amit akarunk elmondani, hogy ő is értsen”. K1 (122) (MM 'el akarunk mondani')

Fókuszált ige esetén sem válik el az igekötő az igtől:

„hát későn beadtam, az volt az első” K12 (244) (MM 'adtam be')

„De nem mindenki teljesen beleéli magát” S1 (157) (MM 'éli teljesen bele')

3. A hibák százalékos megoszlásának változása a két interjú között (késői rendszermorféma):

1. interjú: $X = (8 / 239) \times 100 = 3,3\%$

2. interjú: $X = (6 / 264) \times 100 = 2,2\%$

Javulás: 1,1%

8.4. Redundáns igekötő

Egyes magyar igeformák önmagukban vagy egyes határozószókkal együtt például már befejezett aspektust fejeznek ki, így az *igekötők használata redundáns*:

„Nem tudom, jártam be a CEU-ra” Á2 (175) (MM 'jártam')

„és furcsán rám néznek, hogy most mit akartam elmondani” R1 (223) (MM 'mondani')

Egyes magyar igeformák *igekötős használata teljesen megváltoztatja az eredeti ige jelentését*:

„Ami furcsa, mert mindkettőt már megismertem mielőtt idejöttem” K2 (94) (MM 'ismertem')

„mert itt most idejöttem egy évig tanulni, sokat megtanultam” R2 (125) (MM 'tanultam')

4. A hibák százalékos megoszlásának változása a két interjú között (korai rendszerformája):

1. interjú: $X = (4 / 239) \times 100 = 1,6\%$

2. interjú: $X = (4 / 264) \times 100 = 1,5\%$

Javulás: 0,1%

Elfogadva Bolonyainak a korai és késői rendszerformák produkciójára vonatkozó tézisének, feltételezhető, hogy az 1., 2. és 4. típusú esetekben akkurátusabb lesz a nyelvi produkció, azaz kevesebb lesz a negatív transzfer, mint a 3. típusú esetekben, amelyek a magyar szintaktikai szintet is érintik.

9. Összegzés

Érdeemes alaposabban megfigyelünk a kilenc hónapos tanfolyam hatására bekövetkezett változásokat. Az összes magyarországi magyartól eltérő igekötős szerkezetek száma közel 5%-os csökkenést mutat a második interjúban az elsőhöz képest.

Az összes hiba százalékos megoszlásának változása a két interjú között:

1. interjú: $X = (44 / 239) \times 100 = 18,4\%$

2. interjú: $X = (36 / 264) \times 100 = 13,6\%$

Javulás: 4,8%

Egyik vizsgált nyelvi esetben sem tapasztalható azonban jelentős változás. A hiányos igekötők használatában tapasztalhatjuk a legnagyobb fejlődést, itt 1,8%-kal csökkent a magyarországi magyar használattól eltérő szerkezetek száma. Ezt követi a magyarországi magyar használattól eltérő szórend (1,1%) és a redundáns igekötő-használat (0,1%). Az igekötők cseréjét illetően pedig negatív változást észlelhetünk, 0,1%-kal nőtt a felcserélt igekötők aránya a második interjúban. Az igekötők magyarországi magyartól eltérő használatában tehát nem érzékelhető jelentős változás.

Az MM-től eltérő összes igekötős szerkezet változásának komparatív szemléltetése

	1. interjú (MM-től eltérő szerkezetek százalékos megoszlása)	2. interjú (MM-től eltérő szerkezetek százalékos megoszlása)	Eltérés
Hiányos igekötő- használat	7,1%	5,3%	1,8%
MM-től eltérő szórend	3,3%	2,2%	1,1%
Redundáns igekötők	1,6%	1,5%	0,1%
Felcserélt igekötők	2,1%	2,2%	-0,1%

A fenti adatok ismeretében elmondható, hogy a vizsgált beszélőközösség igekötő-használatára jellemző sajátosságokat a kilenc hónapos magyarországi nyelvtanfolyam és a folyamatos magyar nyelvi input nem tudta szignifikánsan módosítani.

Ha megvizsgáljuk az egyes típusok megoszlását az összes magyarországi magyartól eltérő megnyilatkozás arányában, akkor azt látjuk, hogy a legnagyobb arányt mind az első ($17/44=38,6\%$), mind a második interjúban ($14/36=38,9\%$) a hiányos igekötős megnyilatkozások teszik ki.

A MM-től eltérő egyes igekötős szerkezetek megoszlása az összes igekötős szerkezet arányában

	1. interjú	2. interjú
Az igekötő hiánya	17 (38,6%)	14 (38,9%)
Tükkörfordításos szerkezetek	10 (22,7%)	6 (16,6%)
MM-től eltérő szórend	8 (18,2%)	6 (16,6%)
Felcserélt igekötők	5 (11,4%)	6 (16,6%)
Redundáns igekötők	4 (9,1%)	4 (11,1%)

10. Konklúzió

Az eddigi kutatási eredményeim Bolonyai tézisének ellentmondva azt bizonyítják, hogy a befejezettséget és a cselekvés kezdetét jelölő igekötőknek a magyarországi magyartól eltérő használata körülbelül ugyanolyan arányban fordul elő, mint a (késői szintű morfémanak tekinthető) fordított szórendű igekötős szerkezetek használata, vagyis produkciójuk kevésbé akkurátus, mint az a korai szintű morféma esetén várható lenne.

Ez feltehetően azzal magyarázható, hogy a magyarban a cselekvés kezdetét és befejezettségét kifejező igekötőknek nemcsak jelentésmódosító, hanem aspektusmódosító használata is van, amit a beékelte nyelv, jelen esetben az angol komplex igei alakokkal fejez ki. A komplex igei alakok és perfekтивitás az angolban a késői morféma szintjén választódik ki. Az igekötő hiánya tehát a kevert angol–magyar mátrix-nyelvben, vagyis az angol absztrakt nyelvtani törvényszerűségeit magán viselő, de magyar morféma többségű mátrix-nyelvben nem a lemma-szinten, hanem morfoszintaktikai szinten jelenik meg negatív transzferként. Ezt a tulajdonságát alapul véve az igekötő nem tekinthető sem korainak, sem későinek, hanem kevert eredetű kétszintű rendszer-morféma.

Noha kimutathatóak tendenciózus folyamatok a magyart idegen többségi nyelvű (egyéb indoeurópai) környezetben elsajátított közösségek nyelvhasználatában, mint például a tárgyhatározottság (Misad 2002: 97), az interferencia- és kódváltási folyamatok tekintetében nem lehet nyelvpároktól függetlenül univerzális törvényszerűségeket levonni. Csökkent nyelvi kompetencia esetén a beszédprodukciónak adó mátrix-nyelv mindenképpen kevert, komplex nyelvi rendszer lesz, mindkét – a két- vagy többnyelvű beszédprodukciónak aktivált – nyelv mély nyelvtani törvényszerűségeit magában foglalva. Ezért nem lehet kétnyelvű beszédprodukciónak jellemző univerzális modellt létrehozni, csakis az adott nyelvpárok ismeretében, azok sajátossága- it és egymásra gyakorolt hatását figyelembe véve.

Mivel jelen dolgozat kisszámú adatközlővel készített kutatáson alapul, a fenti következtetés csak illusztrációként szolgál. A tárgyalt pontok valódi reprezentációjához elengedhetetlenül szükséges az adatközlők számának növelése.

IRODALOM

- A. Jászó Anna (2004, szerk.): *A magyar nyelv könyve*. Budapest: Trezor.
- Bartha, Csilla – Olga Sydorenko (2000): Changing verb usage patterns in first- and second-generation Hungarian-American discourse: The case of preverbs. In: Fenyvesi, Anna – Klára Sándor (szerk.): *Language Contact and the Verbal Complex of Dutch and Hungarian. Working Papers from the 1st Bilingual Language Theme Meeting of the Study Centre on Language Contact, November 11–13, 1999, Szeged, Hungary*. Szeged: Teacher Training College. pp. 31–48.
- Babbie, Earl (2001): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Hatodik, átdolgozott kiadás. Budapest: Balassa Kiadó.
- Bolonyai, Ágnes (1998): In-between languages: Language Shift / Maintenance in Childhood Bilingualism. *The International Journal of Bilingualism* Vol. 2. N. 1. March 1998. pp. 21–43.
- (2000): ‘Elective affinities.’ Language contact in the abstract lexicon and its structural consequences. *The International Journal of Bilingualism* Vol. 4. N. 1. March 2000. pp. 81–106.
- Farkas, Donka F. – Jerrold M. Saddock (1990): Preverb climbing in Hungarian. *Language* 65. pp. 318–38.
- Garret, M. F. (1975): The Analysis of Sentence Production. In: Bower, G. (szerk.): *Psychology of Learning and Motivation* 9. New York: Academic Press. pp. 133–77.
- (1988): Process in Sentence Production. In: Newmeyer, F. (szerk.): *The Cambridge Linguistic Survey* iii. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 69–96.
- (1990): Sentence Processing. In: Osherson, D. – H. Lasnik (szerk.): *An Invitation to Cognitive Science*. i/1. Cambridge, Mass.: MIT Press. pp. 133–75.
- Greenbaum, Sidney – Randolph Quirk (1990): *A Student’s Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Grosjean, F. (1988): Exploring the Recognition of Guest Words in Bilingual Speech. *Language and Cognitive Progress* 3. pp. 233–74.
- Kiefer Ferenc – Ladányi Mária (2000): Az igeekötők. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Budapest: Akadémiai Kiadó. pp. 453–518.
- Kovács János – Lázár A. Péter – Marion Merrick (1994): *A-Z angol nyelvtan*. Budapest: Corvina.
- Levelt, W. J. M. (1989): *Speaking: From Intention to Articulation*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Misad Katalin (2002): Interferenciajelenségek és egyéb nyelvi sajátosságok a szlovák anyanyelvű hungarisztika szakosok igehasználataiban. In: Lanstyák István – Simon Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram. pp. 95–101.
- Myers-Scotton, C. (1993, 1997): *Duelling languages: Grammatical structure in Codeswitching*. Oxford: Clarendon Press.
- Myers-Scotton, C. – J. L. Jake (2000): Explaining aspects of codeswitching and their implications. In: Nicol, J. (szerk.): *One mind, two languages: Bilingual Language Processing*. Oxford: Blackwell. pp. 91–125.